

Talaiak itsasoari begira

Testua: Maite Garamendi

XIX. mendeko argazki eder baten zati honetan, beheko talaia oso ondo ikusten da. 1841ean berreraiki zen: “La casita será de la misma construcción que la última demolida y deberá edificarse sobre los cimientos anteriores continuando las paredes con el mismo grosor y siendo trabajadas con arte, buena piedra, buen mortero” (Lekeitioko Udal Artxiboa U000189/17).

Kostaldekoko herriak itsasora begira bizi dira. Antzinatik, itsasotik etorri dira arrainak, jakiak, merkantziak,... baina baita galarrenak, ekaitzak, etsaiak,... Guzti hau kontrolatzeko eraiki ziren talaiak, gotorlekuak... Talaien kargu izan dira talaieroak eta seineroak, informazioa jaso eta dagokionari helarazteko. Gerora, komunikabideen eta meteorologiaren garapenak, barrualdeko errepideen hobetzeak... zentzu barik utzi zituzten talaiak eta XX. mendearen erdialdetik ez dira erabiltzen.

Lekeition, antzina-antzinatik, San Pedro Arrantzaleen kofradiak bere talaiak kudeatu zituen, baita eurentan aritu beharreko langileak ere. Aspaldiko denboretan, talaieroak aukeratzeko moduak hainbat izan ziren: kofradiako maiordomoak aukeratuta, lan hori betetzeko aurkezten zirenen artean zotz eginda, txalupetako patroiek aukeratuta, eta abar, baina beti ere urte baterako aukeratzen zen talaieroa. Gutxi gora behera, 1870etik aurrera talaieroak urte bete baino gehiagorako aukeratzen hasi ziren.

Lekeition izan diren arren hainbat talaia, (Santa Katalinan, Garraitz irlan, lehengo plazan, Lumentza mendiko tontorrean..., denak militarrek), kasu batzuetan oraindino arrastoak ikus daitezkeenak, San Pedro Arrantzaleen kofradiak kudeatzen zituen talaietaz arituko naiz.

Lekeitioko kofradiako talaieroek, antzina-antzinatik, hainbat zeregin bete behar zituzten adi-adi itsasora begira egonda, beharren artean ez zen garrantzi gutxienekoa baleak ikuskatzea eta honekin batera manjuiak ere bai. Obserbatzaile onak izaki, eguraldiaren gora-beheren berri jakitea ere eskatzen zitzairen eta gerra denboretan etsaien joan-etorriak jagotea ere bai. Seinero eta maiordomoekin batera, eretian parte hartzea ere tokaten zitzairen, hau da, arazoak zeudenetan txalupak portuan

sartzeko maniobretan, eta, zer esanik ez, ontziren bat atezuan ikusi ez-kero, abisua eman behar zuten. Hori guztiori talaiatik egiteko, batez ere, ke seinaleak erabiltzen zituzten, baina baita akustikoak ere. 1911n, guzti honi telefonoa gehitu zitzaion.

Talaiak noizkoak diren esateko ez dago datu zehatzik, baina susma daiteke gizakiak betidanik behatu eta zaindu duela bere ingurua, eta itsasoa hain aldakorra izanik, pentsatzekoa da marinelek lehorra utzi baino lehen beti begiratuko zutela itsasora eta itsasora ateratakoen zain geldituko zirela beste batzuk lehorrean. Funtzioa edo zeregina izango zen lehendabizi, gero moldatuko ziren eraikinak.

Francisco Coello eta Victor Munibe. 1857.

Dito. No. al. Sindico No. Gen. Mexico y 99
 Madariaga

D^{no} Sr. D^{no} Ignacio de Madariaga Procurador
 Sindico general de esta Villa como mejor proce-
 da y aia lugar ante Vm Digo que entre las
 Hermitas de esta dha Villa una es la de San
 Juan de la Atalaya en cuyo parage como ocho
 pasos regulares de distancia desde la misma Her-
 mita se halla la Fortaleza llamada de la Ata-
 laya de arriba con dos Cañones de Calibre maior
 montados en sus Cureñas dominando la Abia
 o el frente de la Villa por la parte del Mar, y defen-
 diendo la entrada del Puerto de ella; Tala inme-
 diacion como en distancia de un tiro de perdi-
 gon desde dha Hermita acia la Barra o
 entrada mencionada existe en terreno mas ba-
 xo otra fortaleza llamada de la Atalaya de
 abaxo con cinco Cañones de Calibre algo menor
 que los otros de arriba tambien montados en
 sus Cureñas. Entre dos fortines y otros dos del
 Cabo o Punta de Santa Catharina y del Mor.

Normala denez, talaiek eta
 gotorlekuak edo defentsa
 postuak beti egon dira elka-
 rren alboan. Batetik, etsaia
 zelatzeko eta, bestetik,
 aukeran, erasotzeko. Iraku-
 rri, esaterako, Bizkaiko Foru
 Agiritegi Historikoko 1780ko
 dokumentu hau
 BFAH-JTB 0916/020

Planta y Alzado de un Almacén para Custodiar los dos Cañones que se hallan en la Sala-goijcoa de la Villa de Segueytio

Planta

Planta

Explicacion de la Planta

1. Almacén de Cañones
2. Almacén de pólvora y bombas
3. Puerta de la Hermita
4. Cuerpo de la Hermita
5. Horno de Española
6. Puerto donde se debe colocar la Española.

Nota.

En la adijunta planta han manchado de Encarnado todas las paredes viejas que debían quedar en pie, y de negro las nuevas vueltas.

Fachada que mira à la Bateria.

Escala de pies Castellanos.

En Segueytio à 22 de Abril de 1803,

Juan B. de Belauran, Arquitecto de

San Juaneko ermita, inguruan zegoen gotorlekuko kanoiak eta bolbora gordetzeko ere erabili zen, 1803ko J.B. Belaunzaran arkitektuaren planoan ikusi daitekeenez BFAH-AQ00607/002). Hau dela eta izan zen istiluren bat edo beste Elizarekin.

Seguritik baseliza egon baino lehen, San Juan “Talako” (errepara izenagaz) ermitaren ingurua talaia legez erabili zen. Dokumentazioan gutxienez XVI. mendetik agertzen dira San Juaneko talaiaaren aipamenak. Esate baterako, 1529koa da Domingo de Amezqueta San Juan Talakoko ermitauaren testamentua (Bizkaiko Foru Agiritegi Historikoa). Bestalde, 1552ko Lekeitioko kontzejuak erabaki zuen gerra denboran guardiak egitea talaian eta beste toki batzuetan (Lekeitioko Udal Artxiboa – R44).

Itsasoak azpia janda edo, San Juaneko lehenbiziko ermita itsasora jausi zen XVIII. mendean eta orain ezagutzen duguna aurrekoa egoan lekua baino beherago erai-ki zen, lur egonkorragoa zegoen tokian. 1735eko Deskripzio Anonimoak dioen legez: “... la de San Juan Evangelista caió a la

mar toda ella con su terreno el año 1715; se ha redificado otra, más abajo del paraje de antes, aunque pequeña decente, el año 1722; tiene una plazuela para fortín de artillería, en que y en la de la dicha cassilla de la Athalaya hay siete piezas...”

San Juan toki garaia da, proposa itsasoan gertatzen ari dena kontrolatzeko. Ermita bera ere, behar bada, erabili zen kontrolpostu legez, atari ederra dauka babesteko eta bertatik itsasoa begiratzeko...

Aurreko dokumentuan, 175. orrialdean, Lekeitioko San Juaneko goiko talaia eta behekoa non kokatzen ziren irakurri daiteke eta, hauekin batera, gotorlekuak ere bai. Hemen esaten den guztia bat dator Francisco Coellok eta Victor Munibek 1857an altxatutako planoarekin (174. orrialdea).

San Juaneko ermita, Pedro Pérez de Castro, 1856. Litografía.

1766ko ordenantzak

Lekeitioko Kofradiako artxiboa L4D1

Kofradiako 1766ko ordenantzak ondo baino hobeto aztertu zituen Ugartetxeak *De la pesca tradicional en Lequeitio: s. XVIII. (Anuario de Eusko Folklore, 1962)* artikuluan. Ikus ditzagun arau batzuk:

- Patroi gehienek aukeratutako maiordomoa ez bazuten gai ikusten itsasoa harro eta arriskutsu zegoen eretia zuzentzeko, hark bere kontura patroien konfiantza merezi zuen talaia bat izendatu behar zuen laguntzeko. Talaia-rik Lekeition bizi behar zuen San Andres egunetik Aratuste egunera bitartean “sin alexarse notablemente...”. Baldintza hau eretia egiteko gai ziren maiordomoak ere bete behar zuten.
- Maiordomoak talaieroa proposatu behar ziren patroiei urriaren 10a orduko. Azken hauek, patroiek, finkatzen zuten talaieroaren soldata. Ordenantzotan, talaia-riren eginkizunak zehazten dira eta lana hartu aurretik banan-banan irakurtzen zitzaizkien, inoiz ez zezaten argudiatu ezjakintasuna. Talaia-riak bere zerbitzua San Lukas egunetik Aingeru Guardakoen egunera bitartean bete behar zuen, hau da, urriaren 18tik martxoaren 1era arte.
- Goiko talaia-rik maiordomoak seinaleak egiteko agindua ematen zionerako talaieroa-rik kea egiteko behar zen guztia izan behar zuen eskura, “argoma (otea) y séspides,...” esaten da agirietan. Eguraldi txarra iragartzen zenean, itsasoan ziren txalupak lehorrera egin behar zuten, osterantzean zigor ekonomikoa izan zezaketen.
- Talaieroa-rik irismen handiko katalexo bat eduki behar zuen eta aldean eroan egunero talaia-ria. Txalupak irten ezean ere, talaia-riak bertan egon beharko zuen, badaezpada.
- Herritik alde behar edo gaixotu izan ezkeror, ordezkor talaieroa-rik bat bilatu beharko zuen, maiordomoaren gustukoa.
- Soldata hiru zatitan eskuratzen zuen: lehen zatia San Lukas egunean, bigarrena urteazahar egunean eta hirugarrena amaiera egunean. Talaieroa-riren soldata maria bati zegokiona zen.
- Txaluparen bat hondoratzen edo atezuan ikusi ezkeror, abisua eman behar zuen txapela edo jakaren bat palo luze baten puntan jarrita.
- Eguraldi oso txarra egiten zuenean, normalean, txalupak ez ziren itsasora irteten. Baina, eguraldi txarra ontziak itsasoan zirela zabaltzen bazen, talaieroa-rik bere tokira joan behar zuten. Talaia-riek beraien babeserako, egurrezko txabola batzuk izaten zituzten, urtero konpontzen zituztenak. Urteak aurrera, txabolen lekuan eraikinak egin zituzten, gero eta ho-beagoak...

19. ord.

...en igual congreso de Maestres y Chalupas les propondra el Sugeto de su maior satisfaccion para talaiero (cuias obligaciones assi bien iran prevenidas) y no conformandose la maioria de votos bolvera a nombrar otro, y si no se conformaren en este nuevo nombramiento la deveran hacer los mismos maestros de Chalupas, prevaleciendo su maioria, y en el mesmo Congreso les señalaran su salario... y su servicio comenzara en dia de San Lucas diez, y ocho del mes de Octtubre y concluirea el dia de Angel de Guarda, primero de Marzo del año primero siguiente

36. ord.

Otro si ordenaron y esttablecieron que el talayero consttittuido en la forma referida antes de dicho dia de San Lucas haia de hacer y tenga surtimiento de basttantte argoma y demas necesario para hacer humo siempre que por el Mayordomo se le ordenare con la acostumbrada señal que le hara desde la Athalaya de arriba para cuio reconocimiento esttara despiertto y a la vista el thalayero, sin descuidarse siempre que prudencialmente jugare?, assi le sera ordenado y esto se entiende por lo que mira a la borrasca y maretta de mar pero en quanto toca a las tempesttades terribles de viento, observandolas por si con cuidado especial haia de hacer y haga humo a tiempo que buenamente y sin peligro puedan puedan (sic) bolver las Chalupas...

37. ord

Ottrosi que el dicho thalayero tenga antteoxo de larga vistta a costta suia, y llebandole consigo todas las mañanas desde la de dicho de San Lucas hasta primero de Marzo haia de ir y baia sin detencion alguna a su acostumbrada Athalaya, luego que las chalupas salieren a la pezca, y en los dias , en que por xusttos motibos dexaren de ir sin embargo con la misma vigilancia haia de pasar dho thaliero a media hora o tres quartos de hora a lo sumo despues del toque de la Campana para la Misa de la Alba... ..buelba entonces a esta referida Villa, y se consttittuia en la Athalaya, donde suele esttar el Maiordomo, para asegurar la entrada de las Chalupas, y le acompañe a este fin

39. ord.

Assimismo ordenaron y decretaron que dicho thalayero tenga especial cuidado en reconocer y distinguir los peses maiores como Ballenas, Gibarttes, trompas y demas peses de semejantte respecttiba calidad y assi distinguiendo alze en el monte y paraje que se pueda descubrir desde la Villa y assi para? partte de esta, como hasta aqui ha sido de uso, y costtumbre las respecttibas señas de vandra blanca o sabana que se le debera entregar por el Maiordomo y esto se entendera de Vallena y Palo seco para Gibarttes y trompas (aunque estas ultimas rara vez se suelen acercar, sino que comunmente se han experimentado de ttres o quattro leguas desde este Puerto) visible y assimismo assi a la pertte de esta referida Villa para que se puedan divisar y distinguir y de este modo prevernirse cada tripulacion con las respecttibas armas e instrumentos necesarios y salir del puerto los que quisieren...

... de la misma suertte en caso de que reconosca algun Navio, que jugare prudencialmente quiere Pilotto que le dirija a algun Puertto o a este quisiera venir lo mismo que Naos y barcos que andubieren naufragando o peligrasen haia de alzar en el mismo parage que las demas señas la que hasta aqui se ha acosttumbado que es de sombrero o algun cascacion o chupa en la punta de un palo largo elevandole de forma que se pueda ver y distinguir con facilidad

40. ord.

Assi mismo ordenaron que aquentta de esta dicha Cofradia se componga en cada año y siempre que necesidad tubiese la Casilla de dicho thalayero, en que pueda guarecerse siempre que llueba, niebe o corra tiempo de mucha tormentta de viento... en la qual casilla pueda encerrar la argoma sespides y demas que necesitare para dicho effectto de hacer humo...

Blas Meabe Atxurra Mendexako talaian.

Mendexako talaia

San Juan ingurukoez gain, Lekeitioko Arrantzaleen Kofradiak beste talaia bat izan zuen Mendexako lur garaietan. Hori jakina zen, baina argazki eder bi hauek ikusi genituenean... talaia honen historian pixka bat sakontzeko gogoia sartu zitzaigun.

Jose Miguel Ugartetxeak idatzita utzi zuen Artzabaleko harkaitzen gainean dagoen mendixkaren tontorrean bazegoela talaia bat, nahiz eta berak ez zuen ezagutu (*De la pesca tradicional en Lequeitio: s. XVIII.*)

Argazkian ageri den talaieroa Blas Meabe Atxurra da, 1883an jaiotako Lekeitioko semea. Baina ez dugu lortu jakitea noizkoa den irudia. Ematen du teleskopioa dela argazkiaren protagonista. Estreina zeneko argazkia ote? 1912koa? Kasu horretan, Blasek 29 urte zituenekoa litzateke. Baliteke...

Argazkiko eraikinaren antzinatasunari dagokionez, ikusten den etxola XIX. mendekoa izan daitekeela uste dugu. Alderatu Xabier Alberdi eta Jesus Manuel Perezek Mutrikuko talaierako proposatzen duten ereduarekin (Itsasoari so / Los ojos del mar. Eusko Jaurlaritza, 2009). XIX. mendera

arteko talaia, seguruen, egurrezkoak izango ziren, urtero konponketak behar zituztenak.

Edozein modutan, Mendexako inguru horretan bazegoen talaia bat gutxienez XVII. mendetik. Josu Erkorekak (*Análisis histórico-institucional de las Cofradías de Mareantes del País Vasco. Eusko Jaurlaritza, 1991*) datu interesgarri bat ematen digu: aipatzen du 1669ko pleito bateko dokumentuetan San Pedro Kofradiak talaia bat zeukala “Coalarra” mendian.

“Coalarra” izena ezaguna egiten zitzaigun eta, pleitoa ikustera joan ginen Bizkaiko Foru Agiritegi Historikora. Agiria aurrean, lehenagotik uste genuen legez, “Coalarra” barik “Ycoalarra” dakar dokumentuan. Ycoalarra edo Liconalarra badakigu gaur eguneko Likularra dela, Mendexako talaia ingurua, hain zuzen. Honen ondorioz, esan dezakegu 1663tik gutxienez bazegoela Mendexan talaia bat, leku horretan bertan. Irakur dezagun zer dakarren dokumentuak:

“... siendo como es esta dicha villa dueño de las dos tercias partes del monte llamado y Coalarra en possession y propiedad y con muchos actos de dominio y possession y de tener en la cumbre del dicho monte una choça, garitta y atalaya para el albergue del hombre señoero y atalayador que dicha villa y la cofradia de mareantes de señor San Pedro suelen tener en tiempo de guerra para ver si parese por esta costa algún enemigo y en tiempo de hibierno para conoçer y ber las ballenas y haser seña al pueritto. Y también para en tiempo de tempestades para haser seña para que salgan a dar socorro a los barcos y nabios que passan en esta costa y se been en peligro...”.

Aipatutako epai hau Lekeitioko kofradia eta mendexarren artean izan zen istilu baten ondorioa da. Baina, ez du gu gai honetan sakonduko, bakarrik anekdota legez esan, besteak beste, mendexarrek bertako talaia apurtu egin zutela behin eta berriro eta lekeitiarrek 40 dozana bisigu ostu zizkietela mendexarrei. Guzti horren atzetik gai larriagoak zeuden, esaterako, kofradiako ordenantzak betetzen ziren ala ez (arraina deskargatzeko erabili beharreko moilak, kanpotarrak ordaindu beharreko zergak,...) eta erregeek, haien erbesteko gudetan laguntzeko, eskatzen zituzten marinelak nortzuk eta nongoak izan behar ziren.

Teleskopioa

Argazkietan ageri den teleskopioari dagokionez, esan 1912ko urtarrilaren 10ean ipini zela Aita Beobide, Zumaiako bikarioaren laguntzaz. Beobide, meteorologo-iragarlea, Igeldoko Itsas meteorologi behatokiko lehenengotariako informatzaile izan zen.

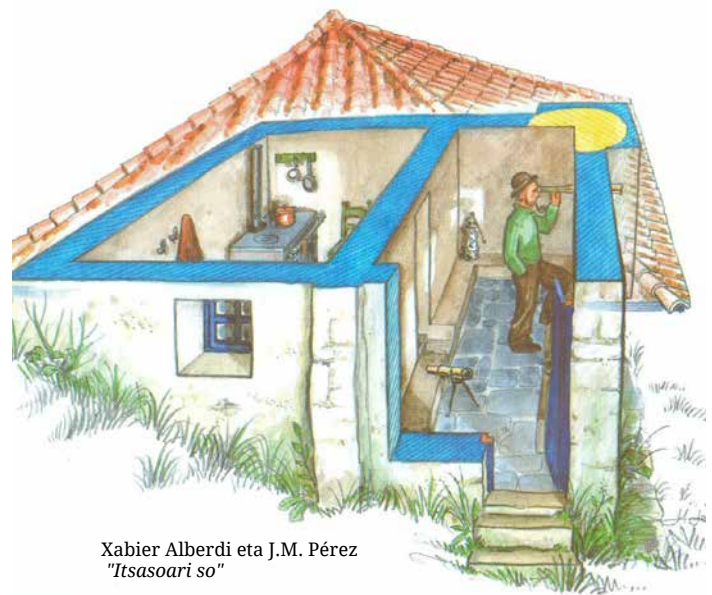
Hala dakar behintzat El Pueblo Vasco egunkariaren Lekeitioko kronikak:

“El expresado telescopio marino es de lo mejor que se ha instalado en el Cantábrico, por su gran alcance y perfeccionamiento; es de la casa Zeiss-Jena, con tres oculares de 32, 52 y 72 aumentos, y su funcionamiento, unido al teléfono instalado recientemente, hará que, no solo sirva para el anuncio de manjuas y otros servicios importantes, sino que, en más de una ocasión, salvará las vidas de la pobre gente de mar, como aconteció recientemente en otro pueblo de esta costa”.

Usteak onak izanda ere, zoritxarrez, hile batzuk beranduago suertatuko zen galarrena madarikatuaren triskantzak saihesteko ez zuen balio izan. Gogoratu, 1912ko abuztuaren 12koa.

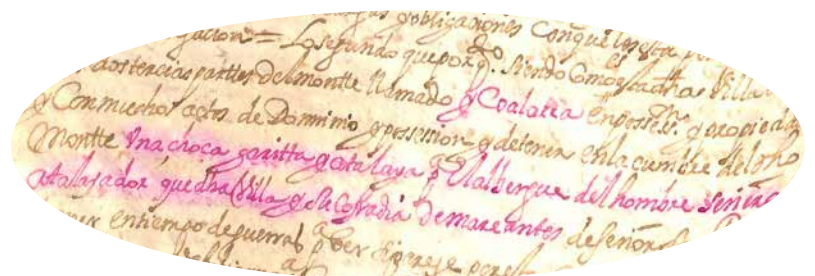
Blas Meabe Atxurra Mendexako talaian.

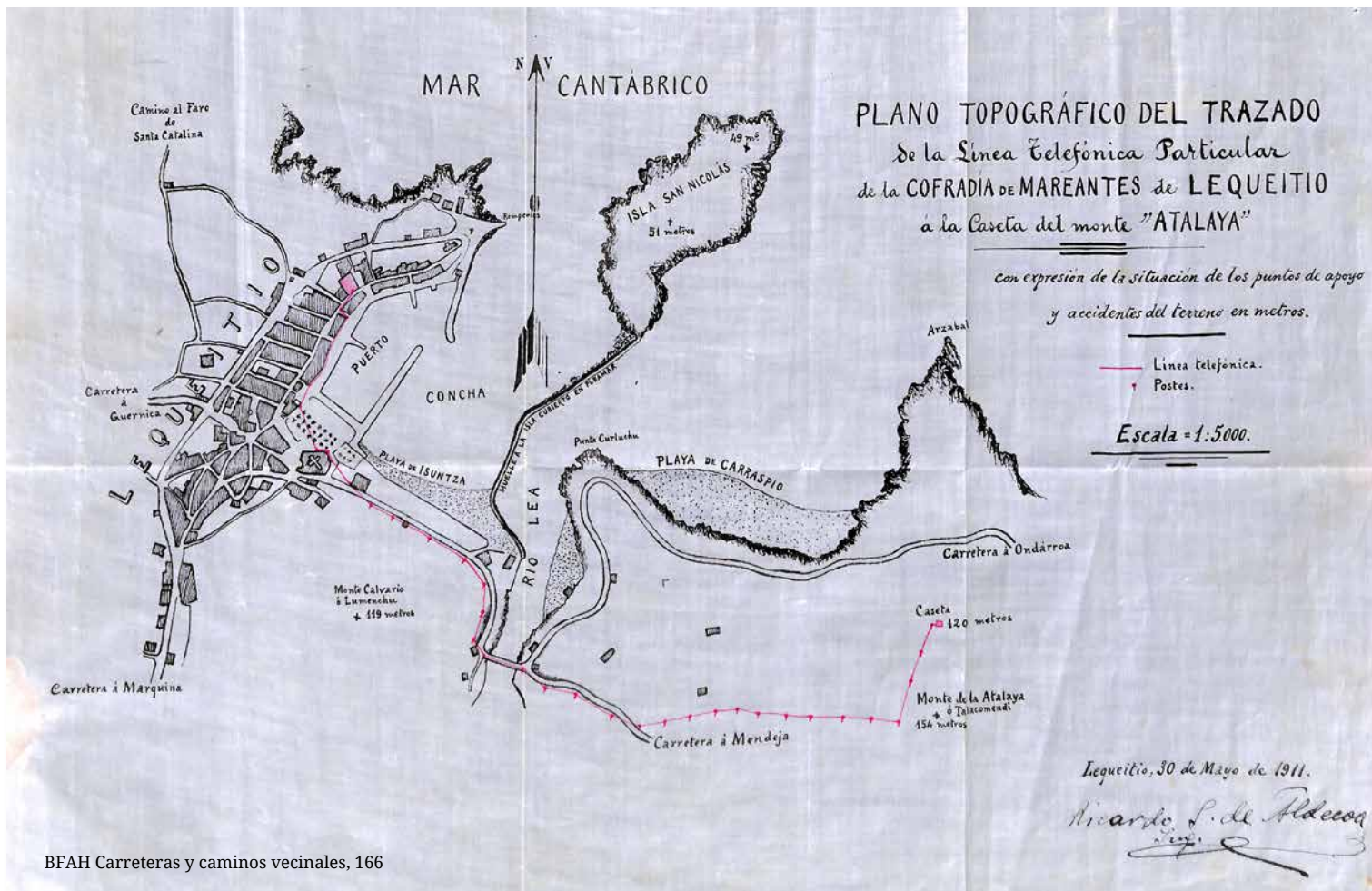

Xabier Alberdi eta J.M. Pérez
"Itsasoari so"

BFAH-JCR 1474/14. 1669ko auzia.

BFAH Carreteras y caminos vecinales, 166

Telefonia

Telefonia 1911n ipini zen Mendexako talaian. Bizkaiko Foru Agiritegi Historikoan dago bertan telefonia ipintzeko marraztu zen proiektuaren planoak. Begiratu, zelan kofradia zaharretik luzatu zen kablea talaiaeraino.

2016ko apirilaren 10ean, joan ginen ikustera non kokatzen zen talaia zaharra, Asentzio Laka eta Mendexako Leixarra argazki taldekoekin. Asentziok tokira lagundu zigun; orain gutxi pinuak jo dituzte eta garbi-garbi geratu da parajea. Ziurtatu daiteke benetan toki ederra dela itsaso zabala eta kostaldea ondo ikuskatzeko. Aitzaki bat aipatzearen, esan behar pena dela Lekeitio alderantz landatuta dauden eukaliptoek eragotzita ezin dela ikusi oso-osoan San Juan Talako ingurua. Hori bai, ondo ikusi daiteke sasoi baten bertatik ederto ikusiko zela inguru hori. Penagarria bestalde, talaiaeren harri bat bera ere ez dela bere lekuan geratzen, ez zaigu eraikin zahararen aztarnarik gelditu, hori bai, tokia non dagoen ez zaigu sekula ahaztuko.

☺☺☺ Kontixu 1917an hamendik ikusiko ebezen aeroplano bixak pasaten Euzkadi egunkariko periodistak... Orduan Francisco Etxebarria egoan talaiero.

Asentzio Laka eta Mendexako "Leixarra" argazki taldeko kideak Mendexako talaia egon zen tokian. 2016ko apirila.

Tomas Txopitea Iturbe.

Likularretik Otoiora: Tomas Txopitea Iturbe (1898-1960)

Tomas Txopitea Iturbe, Mendexan egon zen azken talaieroa izan zen. 1931ko martxoaren 2an izendatu zuten talaiero, zendu berri zen Fructuoso Etxebarrietaren orde. Otoioko talaia eraiki zutenean (1933), Tomas bertara pasatu zen teleskopio eta guzti. 36ko gerra iritsi zen arte... Gero ez zen bueltatuko.

Tomasen alaba Dolores Txopitea Barbariasengana jo dugu (Lekeitio, 1926) bere aitari buruz berba egiteko.

Doloresek gogoan du zelan Tomas aita, talaieri izan aurretik, itsasoan ibili zela eta gero izendatu zutela lan horretarako. Badaki, baita ere, Mendexako talaian hasi zela lan berrian,

baina bera orduan umetxoa zen eta hobeto gogoratzen ditu Otoioko talaiko kontuak.

"Gure aitta beti, bueno, arinago izan zan itsasokua ta gero talaiero, baina umia nitzan ni, ta han egoan, Kurlutxuko handik goittik, talaia txikitxu bat, ta hor egin ebazan urte batzuk, eta gero Otoiora pasa zan... eta gu giñian lau ume baina, klaro, Otoiora juteko txikiñak giñian, bestelan, etxia eukan Otoiokuak ederra, bere kuartuakin eta bañua, bueno bañua ez baina komuna eta horrek danak akordaten jaraz niri horrek danok baina peligrua zalez umientzako ba ez giñian hara juan..."

"Gu otoiora juten giñian, lagun batzuk bebai, gerra denporia etorri zalez, ba orduan ogirik eta be ez zan egoten, eta eurak han egoten zirian, gudariak, Lekittarrak eta, guardiak egiten ebe-nak, horrek ondo akordaten jaraz, ta klaro juten giñian, ba ogia ta emotiagaittik, aittak eta emotiagaittik, ogitxua ta ba..."

"Gero etorri zan gerria, nazionalak eta italia-nuak eta sartu zirian da... ebakua zirian. Akor-daten jat, jun zirian baporetan, da kontixu jun zirian ba Castrora edo paretik eta gero hortik etorri zirian hona baporak guztiak, jun zirinak, etxeratz, denpora gitxira, handik be ez euken ezer da... ta klaro, etorri ta batera, tinglauan, persona batzuk detenidu egin ebezen eta erun ebezen Gamboeneko palaziora, han egoazan Guardia Zibilak, jefazuak, da han emon eutzezen paliza ederrak, horrek ondo akordaten diraz, ta gero Pepita Arranegiko botikakuak eta, egin eutzezen kurak, eta gero erun ebezen bertoko kartzelara... Gero Bilbora, lelengo Karmeloko elizako kartzelara, ta gero pasa ebezen Larrinagara... Gero erun ebezen handik Cadize-ra, Puerto de Santa Mariara, egon zirian Lekittar batzuk, asko, Miguel Garabilla ta, aitta ta, Sebero praktikantia ta, Santos Goitiz ta, Antonio Zubietakua (zaintzailia)... da gero eroan ebezen "a la Sierra Morena", da handik etorri

zirian gero etxera. "Pena de muerte" euki eban gure aittak baina kendu egin eutzen, bertoko... bakixu, txarra egitekuak baegoazan baina ona egitekuak bebai... geure aitten lengusiña batzuk egoazan krixada Artajonian eta harek kendu eutzen..."

Begiratu beheko dokumentuan Tomas Txopitearen kontura frankistek idatzi zutena 1941ean, erantzukizun politikoen epaitegitik informazioa eskatu zutenean. Bere sententzia ere eskuratu diogu Aranzadi Zientzia Elkarteari eta zera dio: *Procedimiento sumarísimo de urgencia nº 1.541-37 "... que el procesado Tomás Chopitea, afiliado a Acción Nacionalista Vasca y atalayero del Monte Otayo, recibió el encargo, que cumplió voluntariamente, de observar y avisar inmediatamente la llegada o aproximación a la costa de los Barcos de la Escuadra Nacional, trasladando en una ocasión el telescopio a un barco de guerra rojo para que desde allí fuese observada la línea del Ejército Nacional en las proximidades de Ondarroa; ...".* 12 urteko kartzela zigorra eta erabateko gaitasungabetzea ezarri zioten.

"Gure aitta etorri zan da, talaiero beste batzuk egoazan da... patro ibili zan bajuran... Ramon Laka Agirre Likuzabalekuak justo bapora erosi eban beste batzuekin batera, "Patriarca San Jose" eta aitta ibili zan bertan patro... Mendixan talaiero ibili zanetik euken amistade handia... ta neu dei eitteko... Gero saldu egin eban bapora eta gure aitta beste barko baten ibili zan... Da gero euki eban okasiñoia Perura juteko, arrantzaren erakusten bertakuari, ta jun zirian nire osaba bat, astilleruetako arotza zana, ta gure aitten besuetakua Tomas, hirurok jun zirian. Nire aitta bertan geratu zan bertan hil zan da, eta beste biak etorri zirian, lelengo bat eta gero bestia..."

"Gure ama 40an gaizotu ta hil egin zan, 40 urtegeaz, aurretik 10 urteko neskatxua galdu-ta... baina bueno aitta bajuran eta gu hirurok amuma ta tiagaz bizi giñian... horretxek gauza guztiak pasa genduzan... amumak ortutxuan egiten eban biharra eta kabanen bebai, Garabillenian... urten gendun aurrera..."

Hiru hamarkada aurretik, Doloresen aittita, Juan Barbarias Arrieta, San Juan Bautista txalupako marineroa, 1912ko galarrenaren ondorioz itto zan, 32 urtegeaz. Eta dio Doloresek: *"2012an Talan ipini zan panela be itsasuak eruban. Barrero ipini biharko litzateke..."*

TOMAS CHOPITEA ITURBE/

Atalayero, que durante todo el dominio rojo-separatista realizó importantes servicios en favor de los marxista, pues como vigia en el Monte Otayo con un aparato telescópico daba noticias de todos los movimientos del Ejército Nacional, habiéndose trasladado a bordo de un buque de guerra para aproximarse a Ondarroa e indicar la línea de fuego y fortificaciones de los nacionales, de ideas separatistas.

Otoioko talaia barrutik.

Otoioko talaia

Otoioko talaia berriko lehen talaieroa Tomas Txopitea izan zen.

1931tik Kofradia, Otoioko aldean talaia berri bat eraikitzeko toki bila zebilen, Mendexakoak baino ikuspen hobea bilatu nahian. 1931ko maiatzaren 16ko aktan irakur daitekeenez Udalarari eskatu eta lortu egin zuten lursail bat erabiltzeko baimena.

1932ko udaleko aktetan irakurri daiteke zelan Lekeitiotik Madrilerara joan zen batzorde bat, Indalecio Prietorengana Otoioko talaia berria egiteko laguntza eske. Prieto, buruzagi sozialista, Gijonen jaioa izan arren, Bilbon hazitakoa eta, garai hartan, Lan Publikoetarako ministroa zen. Proiektua onartua izan zen eta Estatuak bere gain hartu zuen lana ordaintzeko konpromisoa, 17.870,56 pezetako aurrekontuarekin. 1933ko martxoan oraindino amaitzeko zegoen orduan ipini zen eta, oinaztuak ekiditeko tximistorratza eusteko postea; herriko argiteriarako erositako eta soberan geratutako bat. Tximistorratza, baina, geroago ikusiko zen moduan, ez ei zen onegia, ez eta 1934an ipinitako telefonia ere.

Bertara bizitzera joateko modukoa egin zuten eraikina eta, berez, Kofradiako akta baten irakurri daitekeenez, 1933ko azaroaren 14an talaiera bizitzera joateko agindua eman zioten Tomas Txopiteari (Bizkaiko Foru Agiritegi Historikoa - Lekeitioko Kofradiako Artxiboa - Akta Liburua 1931-1937).

1960ko hamarkadan, ordurako beharrezko ez zela eta, utzi egin zen talaia erabiltzea. Azken talaieroa Gregorio Aju-ria izan zen.

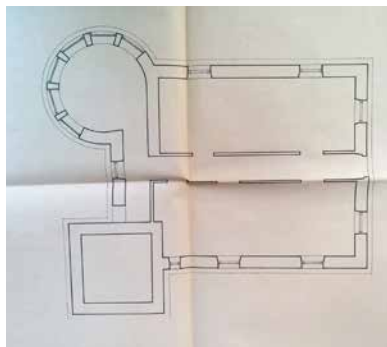
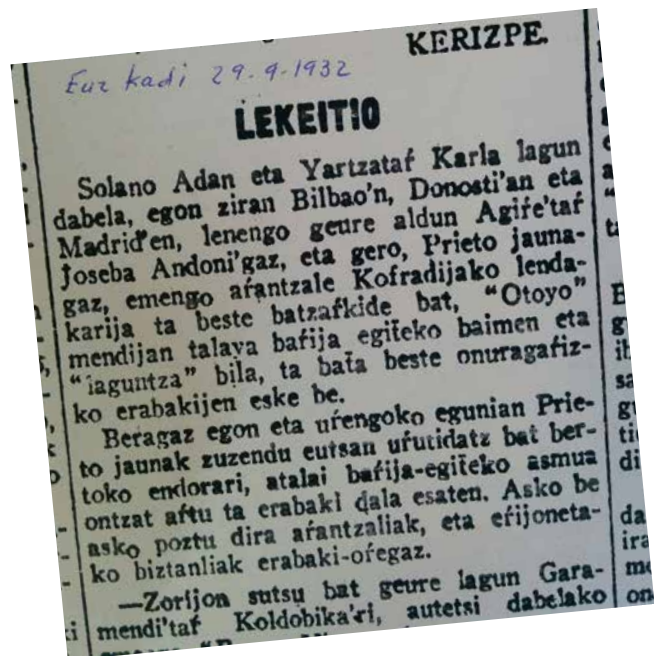
Ajuriaren aurretik Txomin Txopitea Zugadi (1917-1987) izan zen talaieroa eta 1975ean *El Correo Español* - *El Pueblo*

Vascoko "Munitibar" kazetariak elkarrizketa egin zion. Garai hartan, bizirik geratzen zen azken talaieroa zen Txomin.

Harrezkero, birritan konpondu eta atondu da talaia eraikina beste erabilera batzuetarako, 1991ean eta 2010ean, baina bietan, beste zereginik barik, aspertuta edo, bizi diren batzuk, gogoz eta amorrus apurtu dute egindakoa. Negar-garria.

2010ean, Santa Katalinako Itsas Ondarearen Zentroa zabaldu zen eta proiektu horren barruan Otoioko talaia ere konpondu eta atondu zen. Jasan zuen erasoaren ondorioz, gehiago babestu behar izan zen eraikina (leihoak itxi eta ia-ia bunker bihurtuz). Eraikin barruan, panel batzuen bidez, talaieroa bizimodua azaltzen da eta ikusi nahi izan ez-kerok, bisita gidatuak antolatzen dira. Guzti horren gainean, informazioa Turismo bulegoan eskatu daiteke.

Bestalde, orain urte gutxi, begiralekuko atea zabalik uztea erabaki zen larrialdiren bat suertatu ezkerok babesleku legez erabiltzeko. Bertako hormetan seinale eta kode ezberdinen azalpenak ikus daitezke.

El último atalayero
de Lequeitio

TENIA QUE ENCENDER
HOGUERAS DE HUMO
PARA AVISAR QUE HA-
BIA PESCA

«Txomin» Chopitea, el último atalayero de Lequeitio.

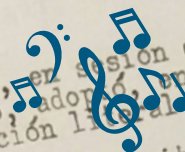
El otro día visitamos la atalaya de Lequeitio y la encontramos en ruinas. Preguntamos por el último atalayero y lo encontramos en el Café Moderno, viendo la televisión; por cierto que daban una película francesa y en colores. En eso tienen suerte los que viven cerca de la frontera.

Domínguez Chopitea Zugadi tiene 58 años, pero nos dice que hace 18 años dejó el oficio. Él era «arrantzale», salía a pescar con una motora pequeña, con su padre. Luego al marcharse el anterior atalayero a América, cogió el cargo.

—Me pagaban 1.500 pesetas al mes y en verano había que subir a las seis de la mañana y estar hasta las siete de la tarde. En invierno se subía más tarde, cuando amanecía. La misión del atalayero era estar mirando el mar con unos prismáticos y cuando veía acercarse una galerna, disparaba un cohete-bomba para que los botes a remo lo escucharan, luego encendía una hoguera. En un tubo de hierro metía hierba verde y la encendía, la humareda se veía desde cuatro o cinco millas.

—Las galernas siempre vienen del noroeste y era fácil saber su llegada. También tenía como misión ver los bancos de pesca. Si veía los tollinos atacando los bancos, lanzaba el cohete y luego hacía las señales de humo, alineadas en relación con un mojón algo situado encima de la garita. Eso indicaba a los pescadores la dirección y distancia del banco.

KE TA KE
TALAJERUA KE TA KE
TALAJERUA
BAPORAK URTEN ARTE

El Ayuntamiento, en sesión que celebró el mes en curso, adoptó entre otros, el acuerdo de inscripción libral como sigue:

«Dada cuenta de la solicitud que eleva el Posito de Pescadores-Cofradía de Mareantes de esta villa, interesando la cesión de un trozo de terreno comunal en el Monte Otoyo, para construir en él la Casa de la Atalaya, trasladándola del lugar en que hoy se encuentra, y en atención a la importancia del servicio que ha de beneficiar solo a la flota pesquera, sino a cuantos lequeitianos han yan de someterse a los riesgos de la navegación por estas aguas, siendo un deber del Ayuntamiento el contribuir a la más eficaz instalación de la Atalaya con objeto de que el vigía disponga de un bien orientado campo de observación que abarque la mayor extensión posible del mar litoral, se acordó por unanimidad y en consecuencia se adoptó el siguiente acuerdo:

Isaac Orue, 10.

Pescadores de Otoyo, para...

Se acordó...

Eskerrak: Elena Aranda,
Azentzio Laka, Jose Leturia,
Iñaki Madariaga Vidal, Do-
lores Txopitea eta Mendexako
"Leixarra" argazki taldea.

EL TELEFONO

—Una vez —nos cuenta— vi un gran banco de embarcaciones de Lequeitio estaban en puerto. En la garita tenía teléfono que me comunicaba con la Cofradía, pero no funcionaba; así que tuve que bajar corriendo para avisarles.

La distancia desde Lequeitio hasta la atalaya era de 35 minutos de subida. Antiguamente la atalaya estaba en la carretera de Ondárroa, pero luego la Diputación construyó una casamata de cemento en el monte Otoyo.

—Tenía pararrayos, pero era peor pues los atraía. Una vez cayó un rayo que atravesó la casamata. Hizo un agujero en las dos paredes y eso que tienen más de medio metro de grosor. A mí me tiró de espaldas a varios metros de distancia, desde entonces tengo mucho miedo a los rayos.

«Txomin» vio que el negocio no era muy rentable, pues tenía que subirse la comida, hacérsela y pasar muchas horas, así que dejó el oficio de atalayero. Ahora está al cuidado de un yate, el «Txirriñe», de un médico bilbaino, don José María Herrasti.

Después de «Txomin» cogió el cargo un manco, que murió y como ya los barcos tenían radio, el oficio de atalayero pasó a la historia, abandonándose la atalaya. O sea que «Txomin» es el último «atalayero» viviente que existe en Lequeitio, especie histórica que ha desaparecido.

Antiguamente, tenían un telescopio y en 1766 las ordenanzas insistían que el atalayero «tenga especial cuidado en reconocer los peces mayores, como ballenas y otros de semejante calidad en que distinguiéndolas al alzarse en el monte, bandera blanca o sábana y palo seco para gibantes y trompas y en caso de que las embarcaciones se hallasen pescando ya hiciera humo...».

MUNITIBAR